

Metka Mencin Čepлак,
Ljubljana

UDK 159.964.2:929 Reich W. : 141.72

FEMINISTIČNE PERCEPCIJE DELA WILHELMA REICHA

Povzetek: Prispevek analizira nelagodja in ambivalentnost feminističnih razprav o delu Wilhelma Reicha, ki so tesno povezana s protislovnimi stališči do marksizma in psihoanalize znotraj feminizma. Reich je tematiziral vrsto vprašanj, ki so v središču feminističnih gibanj in teorizacij: problematizacija buržoazne seksualne morale in njene hipokrizije, prisilne patriarhalne monogamije in represivnosti jedrne družine, domačega dela žensk v kapitalizmu, poudarjal je politično dimenzije seksualnosti, zagovarjal ekonomsko neodvisnost žensk in njihovo pravico do nadzora nad lastnim telesom... Ne glede na ambivalenten odnos do njegovega dela je Reich bil in ostaja relevanten avtor za razumevanje razmerij med osebnim in političnim v feminizmu, njegove analize seksualnosti in zatiranja žensk, ki ju je vsaj v t.i. drugem obdobju obravnaval kot politično vprašanje, pa so pomembno zaznamovale del feministična gibanja.

Ključne besede: Reich, feminizem, ženske, seksualnost, zatiranje, neenakost, Mitchell, MacKinnon

Uvod

Wilhelm Reich je bil eden od pionirjev »freudovske levice« oz. freudo-marksizma ali kot pravi Žižek, avtor prvih poskusov teoretske sinteze marksizma in psihoanalize.¹ Njegovo delo, ki mu Jacoby² pripisuje »največje zasluge za teoretizacijo razmerja med Marxom in Freudom«, je s tem pomembno prispevalo k razvoju frankfurtske šole (analiza fašizma, avtoritarizma in poslušnosti, zveze med seksualno represijo in potrošniško uniformnostjo ...), bilo je navdih za »seksualno revolucijo« v 60-ih letih prejšnjega stoletja, odpiralo je teme, ki so v središču teorizacij feministične teorije in okrog katerih se konstituirajo feministična gibanja.

Eno od ključnih vprašanj Reichove teorije, političnega angažmaja in terapije je še danes tudi eno ključnih vprašanj levih politik: zakaj se zatirani ne uprejo. Reich je odgovor iskal v zatiranju seksualnosti, ki ga učinkovito posreduje buržoazna morala preko institucij države in družine: ena njegovih osnovnih tez je, da se zatiranje seksualnosti manifestira v podrejanju in

1 Slavoj Žižek, "Wilhelm Reich ali protislovja 'freudomarksizma'". Spremnata beseda k Wilhelm Reich, *Sexpol* (Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1984), pp. 7–18.

2 Russell Jacoby, *Družbena amnezija. Kritika sodobne psihologije od Adlerja do Lainga* (Ljubljana, Cankarjeva založba, 1981), p. 144.

poslušnosti na vseh ravneh in področjih življenja. Z analizami subjektivnih vidikov družbene in politične emancipacije, natančneje z analizami vloge seksualnega zatiranja v razredni družbi, s teoretskim, političnim in terapevtskim delom za seksualno in politično osvoboditev, si je nakopal številne ostre nasprotnike tudi (ali celo predvsem) tam, kjer bi pričakovali podporo – med freudovci in med marksisti. Po drugi strani pa so postale njegove analize destruktivnih posledic političnega in družbenega zatiranja za individue in družbo v celoti v 60-ih in 70-ih letih 20. stoletja idejni in praktični navdih »anarho levice«, Reich pa ena od njenih ikon.

V svojih analizah načinov in praks seksualnega zatiranja v kapitalistični družbi je Reich eksplicitno opozarjal tudi na specifične značilnosti podrejanja in zatiranja žensk. Buržoazna seksualna morala, ki vzpostavlja tudi moralno oz. normativno družinsko strukturo in s tem pogoje za razvoj patologije jedrne družine, z (re)produkcijo hierarhičnih spolnih razmerij prav ženskam (in mladim), je trdil Reich, najbolj omejujejo možnosti izražanja seksualnosti. S tem je posegel na nekatera od najpogostejše tematiziranih področij feministične teorije in feminističnih študij, vendar kljub temu v feminističnih razpravah ni ravno veliko referenc nanj, še manj pa poglobljenih analiz njegovega dela.

Redka izjema je delo Juliet Mitchell *Psychoanalysis and Feminism: Freud, Reich, Laing and Women*,³ ki je prvič izšlo l. 1974. Knjiga je izzvala prevladujočo percepcijo Freudove psihoanalize kot buržoazne in patriarhalne, saj avtorica izhaja iz teze, da psihoanaliza ne zagovarja patriarhalne družbe, temveč jo analizira, da je teorija spolne razlike njen integralni del, in če želimo razumeti zatiranje žensk, si zavračanja psihoanalize ne bi smele privoščiti. Utemeljevanje relevantnosti psihoanalize za feministično teorijo je tudi kontekst, v katerem poglobljeno in obširno reflektira Reichovo delo. Za našo razpravo je indikativno, da je, kot v predgovoru k drugi izdaji svojega dela opozarja Mitchell, poglavje o Reichu, podobno kot poglavje o Laingu, vse od izida knjige ostalo praktično neopaženo, tudi znotraj feminizma, čeprav je obe poglavji v knjigo uvrstila predvsem zaradi poskusov obeh avtorjev, da bi se razprave o družini z ekonomije na politični levici razširile tudi na ideologijo in seksualnost.

Že dejstvo, da je Reichovo delo redko predmet poglobljenih teoretskih feminističnih analiz, da se ga, če se sploh ga, omenja v opombah, nakazuje veliko mero nelagodja in ambivalentnosti v percepciji njegovih analiz razmerij med osebnim in političnim. Osnovni namen tega prispevka je izpostaviti ključna mesta v feminističnih razpravah, ki nakazujejo ta nelagodja in ambivalence do Reichovega dela, in hkrati nakazati, kako se feminističnih razpravah še pomnožijo napetosti in protislovja med feminizmi in marksizmom, med feminizmi in psihoanalizo ter med feminizmi samimi (izpostavljamo predvsem liberalni, socialistični/marksistični in radikalni feminizem). Prispevek se omejuje predvsem na percepcijo Reichovih del iz obdobja od

3 Juliet Mitchell, *Psychoanalysis and Feminism. A Radical Reassessment of Freudian Psychoanalysis* (Basic Books, New York, 2000).

konca 20-ih do sredine 30-ih let dvajsetega stoletja,⁴ čeprav ne more popolnoma mimo njegove organomije, saj pogosto prav ta določa percepcijo njegovih zgodnejših del, tudi tistih, v katerih se spretno izogiba psihologizmu, vulgarnemu materializmu in biologizmu, torej na percepcijo del, kakršno je npr. *Vdor seksualne morale*⁵ iz l. 1932, kjer konceptualizira reprodukcijo ideologije in represivne morale, torej proces, v katerem se to, kar izvira iz družbenih razmerij zatiranja in neenakosti, prevaja v moralo množičnih individuov.

Reichova tematizacija zatiranja žensk

Reich je tematiziral vrsto vprašanj, ki so v središču feminističnih gibanj in teorizacij – z referencami na Reicha ali (pogosteje) brez: problematizacija buržoazne seksualne morale in njene hipokrizije, prisilne patriarhalne monogamije in represivnosti jedrne družine, domačega dela žensk v kapitalizmu, Freudove predpostavke o univerzalnosti Ojdipovega kompleksa; koncept seksualne ekonomije in poudarjanje politične dimenzije seksualnosti, zagovor ekonomske neodvisnosti žensk in kritika zapiranja žensk v okvir družine, dostopnost varnega abortusa in kontracepcije ... Z vprašanjem, zakaj množice pristajajo na podreditev, zakaj se ne uprejo, je anticipiral eno ključnih feminističnih vprašanj: zakaj ženske pristajajo na lastno suženjstvo, torej vprašanje, ki ga je S. de Beauvoir⁶ odprla v analizi t.i. ženskega pajdaštva z moškimi. Pravzaprav je že Reich sam pisal o tem, ko je npr. v *Seksualnem boju mladine*⁷ v začetku 30-ih let problematiziral protislovni značaj oz. pomen družine in zakonske zveze: v analizi podrejenega položaja žensk (in otrok) v družini je opozarjal, da ekonomsko odvisni ženski celo omejujoča družina in nezadovoljujoča zakonska zveza nudita določeno raven varnosti. Zato v razpravi o razredni zavesti pravi, da je najpomembnejše »za žensko gibanje gotovo vprašanje prihodnosti družine in vzreje otrok«.⁸

V 60-ih in 70-ih letih 20. st. so Reichove ideje o seksualnosti, kapitalizmu in patriarhatu poleg Marcuseja in S. de Beauvoir inspirirala tudi feministična gibanja, ki so z novim branjem Marxa, Engelsa in Freuda pojasnjevala moško dominacijo, kapitalistične in patriarhalne omejitve ženske seksualnosti in artikularila cilje feminističnih bojev. Reich je bil (in še vedno je) za marsikatero feministično avtorico sprejemljivejši kot sta Freud in Marx. Freuda se v feminističnih razpravah namreč pogosto percipira kot zagovornika patriarhata v nasprotju z Reichom, ki je eksplicitno kritiziral reprodukcijo buržoazne seksualne morale in patriarhat ter družino kot ključno institucijo njune

4 Slavoj Žižek, *op. cit.*, pp. 7–8.

5 Wilhelm Reich, *Sexpol* (Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1984), pp. 60–73.

6 Simone de Beauvoir, *Drugi spol* (Ljubljana, Krt, 2013).

7 Wilhelm Reich, *Sexpol* (Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1984), pp. 74–97.

8 Wilhelm Reich, *op. cit.*, p. 114.

reprodukcije. To seveda ne velja za feminizem v celoti. Mitchell npr. je že v začetku sedemdesetih v prej omenjeni knjigi *Psychoanalysis and Feminism* zagovarjala tezo, da je ena največjih slabosti Reichovega dela prav to, kar je za številne druge feministične avtorice njegova prednost: zavračanje Freuda, predvsem omalovaževanje vloge nezavednega kot subverzivnega dejavnika. Kar zadeva marksizem, ima s feminizmom sicer skupno izhodišče, saj oba teorizirata razmerja in distribucijo moči, torej neenakost, vendar pa kritika s feminističnih pozicij marksizmu očita, da podcenjuje os zatiranja, ki je za feminizem ključna: spol in seksualnost.

S poudarjanjem seksualnosti kot konstitutivnega elementa družbenega reda je prav Reich odprl temo, ki je v 60-ih in 70-ih letih prejšnjega stoletja postala osrednja tema feminističnih gibanj. V tistem obdobju (1970) je S. Firestone objavila knjigo *The Dialectic of Sex*,⁹ prvo delo s področja feministične teorije politike in eno najodmevnejših feminističnih del v tistem čas. Feminizem je opredelila kot manjkajoči člen med Marxom in Freudom, na Reicha pa se sklicuje predvsem v argumentaciji svoje kritike marksizma in psihoanalize ter socializma, ki ni uspel odpraviti družine in seksualnega zatiranja. Podobno kot Reich je opozorila na omejitve marksistične »ekonomistične« analize zatiranja, Freudu je očitala zanemarjanje družbenega konteksta, Reicha pa eksplicitno izbrala kot alternativo. V svoji kritiki marksizma je svarila na nevarnost potiskanja feminizma v »ortodoksni marksistični okvir« in se v kritiki družinske strukture kot izvora psihološkega, ekonomskega in političnega zatiranja eksplicitno navezala na Reichovo delo *Seksualna revolucija*¹⁰ in na njegovo analizo neuspeha ruske revolucije, ki jo je ocenila kot najboljšo analizo dotlej: Reich je neuspeh pripisal dejstvu, da boljševiki niso izpeljali seksualne revolucije, in hkrati opozoril na to, da so socialisti z zaposlovanjem žensk le omeščali strukturo moči v družini, in namesto da bi odpravili spolno polarizacijo, so le porušili njeno ravnotežje, s tem pa položaj žensk le še poslabšali.

Seksualnost in spol

Čeprav je nadzorovanje seksualnosti tudi v feminizmu tako kot v Reichovem delu eno osrednjih vprašanj, pa to še ne pomeni odsotnosti feminističnih kritik na račun njegovega obravnavanja spola v politični ekonomiji seksualnosti. Reich je svoje ideje o ženski seksualnosti razvijal v psihoanalitskih in v političnih tekstih. Pasivno in konzervativno »naravo« ženske je

- 9 Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (New York: A Bantam Book, William Morrow and Company, Inc., 1970). Dostopno na [http://biopolitics.kom.uni.st/Shulamith%20Firestone/The%20Dialectic%20of%20Sex_%20The%20Case%20for%20Feminist%20Revolution%20\(139\)/The%20Dialectic%20of%20Sex_%20The%20Case%20for%20Feminis%20-%20Shulamith%20Firestone.pdf](http://biopolitics.kom.uni.st/Shulamith%20Firestone/The%20Dialectic%20of%20Sex_%20The%20Case%20for%20Feminist%20Revolution%20(139)/The%20Dialectic%20of%20Sex_%20The%20Case%20for%20Feminis%20-%20Shulamith%20Firestone.pdf)
- 10 Wilhelm Reich, *The Sexual Revolution: Toward a Self-Regulating Character Structure* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2013).

obravnava kot patološki produkt družbe, zagovarjal je pravico žensk do nadzora nad lastnim telesom kot njihovo osnovno pravico, skupaj s pravico do ekonomske neodvisnosti. Trdil je namreč, da so ženske in otroci od moških odvisni seksualno in ekonomsko. Vendar nekatere feministične avtorice med tistimi, ki jim je Reich dovolj relevantna referenca, kot so npr. Jeffreys,¹¹ MacKinnon,¹² Thompson,¹³ Reichu oporekajo, da v svojih razpravah o političnih dimenzijah seksualnosti analizira predvsem razredno razlikovanje (očitek, ki ga npr. Firestone naslavlja na marksizem, Reicha pa iz kritike izvzame) in vlogo seksualne represije v reprodukciji kapitalizma, redko pa v analizi seksualnosti problematizira spolne neenakosti. Reich ne razlikuje med moško in žensko seksualnostjo: o njiju razpravlja, kot da je njun družbeni pomen enak. Predvsem pa mu očitajo prikrito spolno pristranost: da takrat, ko govori o seksualnosti nasploh, dejansko govori o moški seksualnosti, čeprav uporablja spolno nevtralne termine. Reichu sicer priznavajo, da eksplicitno kritizira patriarhat in trpljenje žensk, da izpostavlja, kako je monogamna družina represivnejša do žensk in da za seksualnimi nevrozami trpi več žensko kot moških. Vendar v svoji kritiki patriarhata izpostavlja predvsem oblast očeta nad sinom, hujše trpljenje žensk pa pripisuje medsebojnemu delovanju naravnih procesov in kapitalizma in manj dominantni vlogi moških. Zato tudi rešitev vidi v odpravi kapitalizma, v osvoboditvi žensk od ekonomske odvisnosti od moških, v osvoboditvi od seksualne morale, v odpravi seksualne represije nad otroki in adolescenti ter prisilne monogamije – te spremembe naj bi sprostile naravni tok seksualnosti, s tem pa bi se spremenil tudi položaj žensk.

A MacKinnon opozarja,¹⁴ da za feminizem preprosto ni dovolj, če se marksistična analiza produkcije razširi na reprodukcijo in družino: razen produkcije, reprodukcije in družine obstajajo namreč tudi druge ravni in oblike podrejanja žensk. Ena od njih je prisilna heteroseksualnost – to je po MacKinnon institucionalizacija moške seksualne dominacije. Reich problematizira prisilno monogamijo in priznava, da je za ženske še bistveno bolj omejujoča kot za moške, ne problematizira pa prisilne heteroseksualnosti. Heteroseksualno genitalnost celo eksplicitno obravnava kot kriterij zdrave seksualnosti, ki je problematična samo v okoliščinah družbenega zatiranja. V razpravah o seksualnem užitku izpostavlja pomembnost normalnega funkcioniranja penisa, češ da je to nujni pogoj seksualnega užitka moškega in ženske. Skladno z normo genitalne heteroseksualnosti vaginalni orgazem

11 Sheila Jeffreys, *Anticlimax: A Feminist Perspective on the Sexual Revolution* (London, The Women's Press, 1990).

12 Catharine A. MacKinnon, "Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda for Theory", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 7, No. 3 (Spring, 1982), pp. 515–544. Dostopno na <http://www.feministes-radicales.org/wp-content/uploads/2012/03/Catharine-MacKinnon-Feminism-Marxism-Method-and-the-State-An-Agenda-for-Theory-Copie.pdf>

13 Denise Thompson, *Reading Between the Lines: A Lesbian Feminist Critique of Feminist Accounts of Sexuality* (Sydney: The Gorgon's Head Press, 1991).

14 Catharine A. MacKinnon, *op. cit.*

obravna kot edino zdravo obliko ženskega orgazma, težave žensk pri doživljanju orgazma kot posledico inhibicije vaginalne vzbujenosti, homoseksualnost pa kot patološko posledico seksualnega zatiranja represije. Thompson iz tega izpelje sklep, da je za Reicha ključna naloga politične ekonomije seksualnosti osvoboditev moške seksualnosti.¹⁵

V tem kontekstu so zanimive razlike med Reichom in nekaterimi vejami radikalnega feminizma (predvsem v ZDA) v odnosu do klitoralnega in vaginalnega orgazma. Reich je klitoralni orgazem, ki ga številne radikalne feministke zagovarjajo kot izraz seksualne osvoboditve žensk, zavračal kot slab nadomestek vaginalnega orgazma in kot blede posnemanje moške seksualnosti, češ da je užitek oz. zadovoljstvo, ki ga nudi, bistveno krajši in manj intenziven od vaginalnega. Zagovarjanje klitoralnega orgazma po njegovem ženske implicitno nagovarja, da se sprijazni s slabim nadomestkom zadovoljujočega orgazma, ki da ga lahko nudi le vaginalni orgazem. Mitchell pravi, da je to njegovo stališče posledica enostavne predpostavke, da med moško in žensko seksualnostjo v smislu toka energije oz. v njihovih seksualnih vzorcih ni nobene razlike, da pa je razlika nekje drugje: da moški čuti potrebo po penetraciji, ženska po sprejemanju.¹⁶ Tu je torej na delu še ena biologistična predpostavka, skladna z normativno heteroseksualno genitalno seksualnostjo.

Kar zadeva biologizem, je indikativno, da je Reich v dvajsetih letih ostro kritiziral Freuda prav zaradi njegove domnevno biologistične teorije seksualnosti, pozneje pa je sam do seksualnosti zavzel radikalno biologistično stališče. Takrat je zanj, kot pravi Mitchell, princip užitka »postal vse« (takojšnja zadovoljitev seksualnih potreb kot pogoj psihičnega zdravja).¹⁷ Mitchell ta »obrat« k biologizmu povezuje z dejstvom, da je vse družbene institucije, vključno z družino, obravnaval zgolj kot izvor represije in v njih ni videl nikakršnega protislovja (v smislu njihove funkcije v konstituiranju psihološkega subjekta). Prav to naj bi ga privedlo do tega, da je odgovore na vprašanje, zakaj se ljudje ne uprejo zatiranju, ki ga izvajajo te institucije, iskal v človeški naravi. In ena od posledic tako enoznačnega odnosa do družbenih institucij je bila, pravi Mitchell, da je vse, kar je obravnaval kot neinhibirano biološko, vrednotil kot dobro, vse družbeno in psihološko pa kot slabo.¹⁸

»Osebnost je politično«

MacKinnon v Reichovem izenačevanju moške in ženske seksualnosti vidi izvor še ene zagate Reichove analize položaja žensk: problem razumevanja zveze med osebnim in političnim. Njegovo pojmovanje tega razmerja se pomembno razlikuje od tistega, ki ga implicira feministično geslo *osebno je*

15 Denise Thompson, *ibid.* pp. 74–75.

16 Mitchell, *ibid.* p. 200.

17 *Ibid.*, p. 154.

18 *Ibid.*, p. 157.

politično. Ko Reich ravnanje države interpretira v terminih seksualnosti, izenačuje obe sferi, namesto da bi ju analitično povezal, trdi MacKinnon. Geslo *osebno je politično* v nasprotju s tem ni ne metafora ne analogija, to, kar se dogaja v osebni življenju, ni podobno niti primerljivo z dogajanjem v javnem prostoru; *osebno je politično* ne predpostavlja aplikacije kategorij iz družbenega življenja v zasebno življenje – ne gre za to, da žena v zakonu predstavlja proletarijat, mož pa buržoazijo. *Osebno je politično* pomeni, da je to, kar označujemo kot osebno/zasebno, partikularno, intimno družbeno konstituirano, da se torej specifično izkustvo žensk kot žensk oblikuje v sferi, ki je družbeno konstituirana kot osebna/zasebna, partikularna, intimna.

Feministične avtorice, ki problematizirajo Reichovo analizo politične ekonomije seksualnosti, opozarjajo tudi na neizpolnjena pričakovanja »seksualne revolucije«. Reichovo zaupanje v pozitivne učinke seksualne osvoboditve, ki se je od druge polovice 30-ih let prejšnjega stoletja samo še stopnjevalo vse do izrazito biologistične orgonske teorije, je bilo značilno tudi za velik del gibanj za seksualno osvoboditev v 60-ih in 70-ih. »Seksualna revolucija« je ženskam res priznala »pravico« do seksualnega užitka, pravi Densmore,¹⁹ po drugi strani pa je ta užitek postal skorajda dolžnost. Vendar seksualna svoboda, ki ne vključuje svobode odkloniti seks, ni svoboda. Kot opozarja Jeffreys (1990), je bila tudi »seksualna revolucija« podvržena moškemu pogojem in ni bistveno doprinesla k vzpostavljanju egalitarnih seksualnih razmerij, šlo je predvsem za večjo seksualno dostopnost žensk. Svobodo je za ženske reducirala na seksualno svobodo, kapitalističnih razmerij pa se ni niti dotaknila. Nasprotno, seks, seksualnost, seksualni užitek so postali predmet odkritega »svobodnega trgovanja«, ki je učinkovito izrablja tudi zmožnost žensk, da erotizirajo lastno podrejenost in »uživajo« v degradaciji sebe in drugih žensk v statusu seksualnega objekta.

Reichova analiza politične ekonomije seksualnosti s svojim normativizmom, biologizmom in navidezno spolno nevtralnostjo spregleda, da so ženske podrejen razred, trdi Jeffreys (1990). Ženske so lahko rojene svobodne, vendar so rojene v razmerja podrejanja in dominacije, v podrejen položaj (tega se je Reich sicer dobro zavedal – op. p.), kjer se naučijo svojih seksualnih in emocionalnih odgovorov. Elementi, ki konstituirajo moško seksualnost, pravi Jeffreys, izhajajo iz dominantnega statusa moških (objektifikacija, agresivnost, ločevanje seksa od ljubezenskih čustev) – heteroseksualke se morajo tako podrediti seksualnemu interesu moških. To je tudi ključni feministični argument zoper pornografijo:²⁰ MacKinnon in Jeffreys govorita o seksualizaciji spolne neenakosti v pornografiji; pornografska industrija temelji na neenakosti žensk, neenakost je celo ključni dejavnik seksualnega vzbujenja, česar si v

19 Dana Densmore, "Independence from the Sexual Revolution". in Anne Koedt, Ellen Levine, Anita Rapone, eds., *Radical Feminism* (Quadrangle, 1973). Dostopno na <http://feminist-reprise.org/library/sexuality-and-relationships/independence-from-the-sexual-revolution/>

20 Odnos do pornografije v feminističnih razpravah sicer še zdaleč ni enoznačen. Naj omenimo samo "sex-positive" feminizem, ki se med drugim bori tudi za dostopnost pornografije.

egalitarni družbi niti zamisliti ne bi mogli, pravi Jefferys. Tudi Reich zavrača pornografajo, označi jo celo za patološko, vendar na osnovi drugačnih argumentov: zanj pornografija ni rezultat seksualizacije spolne neenakosti, temveč posledica družbene represije seksualnosti.

Zaključek

Reichovo delo izziva radikalno nasprotujoče si odzive. Od popolnega ignoriranja do sovražnosti na eni in občudovanja na drugi strani. Tudi feministične percepcije njegovega dela so izrazito protislovne in ambivalentne: del feminističnih gibanj slavi njegovo orgonomijo, drugje je zaradi biologizma odpravljen na hitro; (upravičeno) se mu očita poenostavljanje kompleksnosti razmerij med osebnim in političnim, po drugi strani pa prav to navdihuje marsikakšen politični projekt. Mitchell npr. ocenjuje, da je kot teoretik prispeval malo, kot empirični sociolog pa je zagotovil izjemen vpogled v razmere delavskega razreda v Avstriji in Nemčiji med obema vojnoma.²¹

Tudi to pravzaprav potrjuje, da je Reich bil in ostaja relevanten avtor za razumevanje razmerij med osebnim in političnim v feminizmu. Bil je prvi, ki je sploh govoril o seksualni politiki (v 30ih letih prejšnjega stoletja), kritiziral represivno seksualno moralo in njeno hipokrizijo; analiziral družino in seksualno moralo kot ključni ideološki instituciji, znotraj katerih so ženske podvržene specifičnim načinom in oblikam zatiranja. Njegove analize seksualnosti in zatiranja žensk, ki ju je vsaj v t.i. drugem obdobju obravnaval kot politično vprašanje, so vsekakor pomembno zaznamovale del feministična gibanja, ki so, kot pravi Mitchell, iskala izvor zatiranja žensk oz. spolne hierarhije (pa tudi tista, ki so se in se še navdušujejo nad njegovo orgonomijo). Vsaj če sodimo po številu analiz njegovega dela in po eksplicitnih referencah nanj, je njegov vpliv na feministično teorijo majhen, kar pa seveda ne pomeni, da ni relevanten tudi za teorijo. Če nič drugega, ne glede na njene kritike Reichovega dela, v *Psychoanalysis and Feminism* dokazuje že Mitchell.

Lahko sicer pritrdimo kritičnim opozorilom, ki vsaj implicitno zadevajo tudi Reichovo delo, češ da poskusi sinteze feminizma, marksizma in psihoanalize, ki vključujejo ključne feministične teme kot so družina, gospodinjstvo, seksualnost, reprodukcija, socializacija, osebno življenje, niso bistveno spremenili problema podrejanja žensk. A žal ga niso spremenili niti nobeni drugi poskusi. Ponovni vzpon ekstremno konzervativnih, celo odkrito mizoginih politik, in vladavina »gender mainstreaminga«, to je uradnega, liberalnega feminizma, ki zahteve feminizem reducira na preštevanje moških in ženskih teles na različnih mestih družbene hierarhije in jih spreminja v brezzobega tigra; poskusi, da bi odpravili ali vsaj mislili odpravo zatiranja, se slej ko prej utopijo v neskončni prilagodljivosti kapitalizma, ki bistvena razmerja neenakosti ohranja nedotaknjena, druga pa še poglablja. Natanko to dokazuje

²¹ Mitchell, *op. cit.*, pp. 201–202.

umestnost, relevantnost, aktualnost Reichovega opozorila (ki je nanj v svoji orgonski fazi sicer »pozabil«), da je seksualnost, osvobojena buržoaznega in verskega moralizma ter prisilne patriarhalne monogamije, možna zgolj pod pogojem, da se odpravi kapitalistično izkoriščanje. Razlikoval je med liberalnimi seksualnimi reformami in revolucionarno seksualno politiko in opozarjal na nevarnost liberalizacije v pogojih zatiranja in neenakosti. Še več: opozarjal je na možne nevarne posledice liberalizacije na področju seksualnosti v okviru razredne družbe: opozarjal je npr., kako dostopnost ločitve in odprava prisilne monogamije v razmerah, kjer so ženske in otroci ekonomsko odvisni od moških, ne odpravlja zatiranja žensk, ampak ga lahko celo poveča. Danes smo priča odkriti komodifikaciji seksualnosti, ki razen iz dostopnosti seksualnega užitka kuje dobiček tudi iz podrejanja žensk, celo tako, da podrejanje prodaja kot moč. Preko tega se vzdržuje nadzorovanje ženske seksualnosti (v smislu dostopnosti žensk za moške), ki ga feminizem razume kot eno ključnih značilnosti in ciljev patriarhata. S tem seveda ne zagovarjamo represije, omejevanja pravic itd. – opozarjamo zgolj na to, kako hitro se ideje »osvoboditve« sprevrčajo v »prostovoljno« podrepitev.

Reich je odprl še danes aktualno vprašanje razmerja med političnim in osebnim – aktualna ostaja tudi njegova ideja o »povezanosti družbenih razmerij gospodstva z libidinalno strukturo individuov« oz. o tem, da je sprememba »te libidinalne ekonomije sestavni del revolucioniranja družbenih razmerij«, ki jo je Žižek l. 1984 ocenil kot »resnično subverzivno jedro Reichove misli in prakse«. ²²

Literatura

De Beauvoir, Simone, *Drugi spol* (Ljubljana, Krt, 2013).

Densmore, Dana, "Independence from the Sexual Revolution", in Anne Koedt, Ellen Levine, Anita Rapone, eds., *Radical Feminism* (Quadrangle, 1973). Dostopno na <http://feminist-reprise.org/library/sexuality-and-relationships/independence-from-the-sexual-revolution/>

Firestone, Shulamith, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (New York: A Bantam Book, William Morrow and Company, Inc., 1970). Dostopno na [http://biopolitics.com.uni.st/Shulamith%20Firestone/The%20Dialectic%20of%20Sex_%20The%20Case%20for%20Feminist%20Revolution%20\(139\)/The%20Dialectic%20of%20Sex_%20The%20Case%20for%20Feminis%20-%20Shulamith%20Firestone.pdf](http://biopolitics.com.uni.st/Shulamith%20Firestone/The%20Dialectic%20of%20Sex_%20The%20Case%20for%20Feminist%20Revolution%20(139)/The%20Dialectic%20of%20Sex_%20The%20Case%20for%20Feminis%20-%20Shulamith%20Firestone.pdf)

Jacoby, Russell, *Družbena amnezija. Kritika sodobne psihologije od Adlerja do Lainga* (Ljubljana, Cankarjeva založba, 1981).

Jeffreys, Sheila, *Anticlimax: A Feminist Perspective on the Sexual Revolution* (London, The Women's Press, 1990).

²² Slavoj Žižek, *ibid.*, p. 18.

- MacKinnon, Catharine A., "Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda for Theory", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, vol. 7, No. 3 (Spring, 1982), pp. 515–544. Dostopno na <http://www.feministes-radicales.org/wp-content/uploads/2012/03/Catharine-MacKinnon-Feminism-Marxism-Method-and-the-State-An-Agenda-for-Theory-Copie.pdf>
- Mitchell, Juliet, *Psychoanalysis and Feminism. A Radical Reassessment of Freudian Psychoanalysis* (Basic Books, New York, 2000).
- Reich, Wilhelm, *Sexpol* (Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1984).
- Idem*, *The Sexual Revolution: Toward a Self-Regulating Character Structure* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2013).
- Thompson, Denise, *Reading Between the Lines: A Lesbian Feminist Critique of Feminist Accounts of Sexuality* (Sydney, The Gorgon's Head Press, 1991).
- Žižek, Slavoj, "Wilhelm Reich ali protislovja 'freudomarksizma'". Spremnna beseda k Wilhelm Reich, *Sexpol* (Ljubljana: Republiška konferenca ZSMS: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1984), pp. 7–18.

Metka Mencin Čeplak,

University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences

Feminist Perceptions of Wilhelm Reich

Summary: The article analyzes discontents and ambivalences in feminist discussions about Wilhelm Reich's work, closely linked with the feminist contradictory relations to Marxism and psychoanalysis. Reich thematized many social problems that are in the focus of feminist movements and theorizations: bourgeois sexual morals and their hypocrisy, compulsory patriarchal monogamy and the repressiveness of nuclear family, domestic women's work in capitalism; he emphasized political dimensions of sexuality, defended women's economic autonomy and their right to have control over their bodies ... Despite the ambivalence towards his work, Reich's work was (and still is) relevant for feminist theorizations of personal-political relations; his analyses of sexuality and repression of women treated as a political problem (at least in his so-called second period) were significant for feminist movements.

Key words: Reich, feminism, women, sexuality, repression, inequality, Mitchell, MacKinnon